O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI MOLIYALASHTIRISH VA IMTIYOZLI KREDITLARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI: MUAMMOLAR, STATISTIK TAHLIL VA YECHIMLAR

Shakirova Nigora Axralovna
Tashkent State University of Economics
PhD Associate Professor, Department of Statistics
Phone: +99894-364-00-50
E-mail:shakirova0130@gmail.com
ORCID:https://orcid.org/0009-0006-5025-4764
Aktamov Orzubek Jurabekovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar fakulteti talabasi
Tel: +998933371307
E-mail:aktamovorzubek1@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirish, imtiyozli kreditlarning vazifasi hamda ularning iqtisodiy samaradorligini baholash masalalari o‘rganiladi. Tadqiqot Markaziy bank statistikasi, Jahon bankining 2025-yilda e’lon qilingan “Access to Finance for Jobs and Growth” loyihasi, Osiyo taraqqiyot banki tadqiqotlari va milliy normativ-huquqiy hujjatlar tahliliga asoslanadi. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, jami bank kreditlari 2025-yil 1-yanvardagi 533,121 trln so‘mdan 2026-yil 1-yanvarda 604,002 trln so‘mga yetgan; tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlari esa 19,523 trln so‘mdan 40,474 trln so‘mga oshgan. Jahon banki bahosida mikro, kichik va o‘rta korxonalar korxonalarning 90 foizidan ortig‘ini, bandlikning 75 foizini va YaIMning qariyb 55 foizini tashkil etadi, biroq kreditga kirish cheklovlari saqlanib qolmoqda. Maqolada imtiyozli kredit samaradorligini ajratilgan mablag‘ hajmi bilan emas, balki qo‘shimcha ish

o‘rinlari, unumdorlik, biznesning yashovchanligi, soliq tushumlari va kredit qaytimi bilan baholash taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, imtiyozli kredit, moliyalashtirish, kredit portfeli, tadbirkorlik, bandlik, iqtisodiy samaradorlik.

Abstract

This article examines SME financing and the economic effectiveness of preferential lending in Uzbekistan. It draws on Central Bank statistics, the World Bank’s 2025 Access to Finance for Jobs and Growth project, Asian Development Bank research, and national legislation. Total bank loans increased from UZS 533.121 trillion on 1 January 2025 to UZS 604.002 trillion on 1 January 2026, while loans for entrepreneurship development rose from UZS 19.523 trillion to UZS 40.474 trillion. Despite the economic importance of MSMEs, access to finance remains constrained. The article argues that preferential lending should be assessed through additional employment, productivity, business survival, tax contributions, and repayment performance—not disbursement volume alone.

Keywords: small business, preferential lending, SME finance, credit portfolio, entrepreneurship, employment, economic efficiency.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы финансирования малого бизнеса в Узбекистане и оценки экономической эффективности льготного кредитования. Исследование основано на анализе статистики Центрального банка Республики Узбекистан, материалов Всемирного банка, Азиатского банка развития и национальных нормативно-правовых актов. Согласно опубликованным данным Центрального банка, общий объём банковских кредитов увеличился с 533,121 трлн сумов на 1 января 2025 года до 604,002 трлн сумов на 1 января 2026 года, а кредиты на развитие предпринимательства выросли с 19,523 трлн до 40,474 трлн сумов. При этом, по оценке Всемирного банка, микро-, малые и средние предприятия составляют более 90% предприятий страны, обеспечивают около 75%

занятости и примерно 55% ВВП, однако доступ к финансированию остаётся ограниченным. В статье предлагается оценивать результативность льготных кредитов не только по объёму выданных средств, но и по числу созданных рабочих мест, росту производительности, устойчивости предприятий, налоговым поступлениям и своевременности погашения кредитов.

Ключевые слова: малый бизнес, льготное кредитование, финансирование МСП, кредитный портфель, предпринимательство, занятость, экономическая эффективность.

1. KIRISH

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va raqobatni kuchaytirishda muhim o‘rin tutadi. Biroq biznes g‘oyasining mavjudligi uni amalga oshirish uchun yetarli emas: tadbirkorga aylanma mablag‘, uskuna, xomashyo, savdo kanallari va moliyaviy boshqaruv ko‘nikmalari zarur. Ayniqsa, yangi tashkil etilgan yoki kichik hajmda ishlayotgan korxonalar kredit tarixining yo‘qligi, garov yetishmasligi va daromadlarning beqarorligi sababli bank moliyalashtirishiga kirishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

O‘zbekistonda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo‘nalishidir. 2023-yil 10-noyabrdagi PF-193-son Farmon kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan. 2024-yil 7-sentabrdagi PQ-312-son qaror “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturini takomillashtirish choralarini belgilaydi [1; 2]. Oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasida kreditlarni yagona elektron platforma orqali ajratish tartibi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-iyuldagi 373-son qarori bilan tartibga solinadi; hujjatga keyinchalik o‘zgartirishlar kiritilgan [3].

Asosiy iqtisodiy savol shuki: arzonroq yoki yengillashtirilgan shartlarda ajratilgan kredit biznesning o‘sishiga, bandlikka va ishlab chiqarish unumdorligiga qay darajada ta’sir ko‘rsatadi? Past foiz stavkasi qarz oluvchining moliyaviy yukini kamaytirishi mumkin, ammo loyiha bozor talabiga mos kelmasa, mablag‘ noto‘g‘ri

ishlatilsa yoki tadbirkor moliyaviy rejalashtirishni bilmasa, imtiyozning o‘zi muvaffaqiyatni kafolatlamaydi.

Jahon bankining 2025-yil 15-dekabrdagi xabarida O‘zbekistonda mikro, kichik va o‘rta korxonalar barcha korxonalarning 90 foizidan ortig‘ini, bandlikning 75 foizini va yalpi ichki mahsulotning taxminan 55 foizini tashkil etishi qayd etilgan. Shu bilan birga, kichik korxonalarning 10 foizi va o‘rta korxonalarning 16 foizi kredit olish imkoniyatiga ega ekanini bildirgan; MSME kredit talabidagi bo‘shliq 6 mlrd AQSh dollariga baholangan [4].

Tadqiqot maqsadi — O‘zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish holatini 2026-yilga qadar e’lon qilingan ma’lumotlar asosida baholash, imtiyozli kreditlar samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish va amaliy takliflar berish. Vazifalar: qonunchilik va kredit dasturlarini tahlil qilish; rasmiy statistikani o‘rganish; xalqaro tajriba bilan qiyoslash; iqtisodiy samaradorlik indikatorlarini ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekistonda kichik biznesni banklar va davlat dasturlari orqali moliyalashtirish jarayoni. Predmet — imtiyozli kredit shartlari, kreditdan foydalanish natijalari va iqtisodiy samaradorlik o‘rtasidagi munosabat.

2. ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznesni moliyalashtirish adabiyotlarida axborot nomutanosibligi va garov muammolari muhim o‘rin tutadi. Kichik korxonalar yirik kompaniyalarga nisbatan kamroq moliyaviy hisobot, qisqa kredit tarixi va o‘zgaruvchan pul oqimiga ega bo‘lishi mumkin. Bank uchun bunday qarz oluvchining xavfini baholash qimmatroq bo‘ladi; natijada foiz stavkasi oshishi, qo‘shimcha garov talab qilinishi yoki ariza rad etilishi ehtimoli ortadi. Davlat kafolati, foiz xarajatini qisman qoplash, mikromoliyalashtirish va kredit axborotini yaxshilash bu to‘siqlarni kamaytirishi mumkin.

Tadjibaeva (2019) tomonidan Osiyo taraqqiyot banki instituti uchun tayyorlangan tadqiqot O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznesning iqtisodiy ahamiyati, moliyalashtirish imkoniyatlari va moliyaviy savodxonlik masalalarini

tahlil qiladi. Unda kreditga kirish, qiymat zanjirlarida qatnashish va raqobatbardoshlikni oshirish o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar sifatida ko‘riladi [5]. Tadqiqot muhim boshlang‘ich manba bo‘lsa-da, 2019-yilga oid holatni 2026-yilning joriy ko‘rsatkichi sifatida ishlatish mumkin emas.

Jahon bankining 2025-yilgi FINGROW loyihasi O‘zbekistonda kapital yetishmovchiligi bo‘lgan mikro, kichik va o‘rta korxonalar uchun kredit hamda xususiy kapital moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Loyiha uchun 100 mln AQSh dollari miqdoridagi kredit va 5 mln dollarlik grant ma’qullangani, maqsadlardan biri 7 mingta korxonaning moliyalashtirishga kirishini yaxshilash ekani e’lon qilingan [4]. Bu yondashuv kredit taklifini kengaytirish bilan birga xususiy kapital instrumentlarini ham rivojlantirish muhimligini ko‘rsatadi.

Osiyo taraqqiyot bankining 2025-yilgi Davr Bank loyihasi hujjati xizmat ko‘rsatilishi yetarli bo‘lmagan MSMElar, jumladan ayollar egaligidagi yoki boshqaruvidagi korxonalar va bank tarixi bo‘lmagan ilk qarz oluvchilar uchun moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirishga qaratilgan [6]. Bu tajriba imtiyozli kredit siyosati faqat kredit hajmiga emas, balki ilgari moliyalashtirishdan chetda qolgan guruhlar qamroviga ham e’tibor berishi kerakligini ko‘rsatadi.

Markaziy bank statistikasi bank tizimi miqyosida kredit portfeli, kredit turlari va hududlar kesimidagi taqsimotni kuzatish imkonini beradi [7; 8]. Biroq agregat ma’lumotlar imtiyozli kredit olgan korxonaning kredit olmagan o‘xshash korxonaga nisbatan qanday natijaga erishganini bevosita ko‘rsatmaydi. Buning uchun korxona darajasidagi ma’lumotlar, kreditdan oldingi va keyingi ko‘rsatkichlar hamda taqqoslash guruhi zarur.

Adabiyotlardan to‘rtta xulosa kelib chiqadi: kreditga kirish muammosi kichik biznes salohiyatini cheklashi mumkin; davlat yordami bozor moliyalashtirishini to‘liq almashtirmasdan, uning yetishmayotgan qismini to‘ldirishi kerak; moliyaviy savodxonlik kreditdan foydalanish samaradorligiga

ta’sir qiladi; kredit hajmi natijadorlikni to‘liq ifodalamaydi — bandlik, unumdorlik, biznesning yashovchanligi va qaytish intizomi ham o‘lchanishi lozim.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot tavsifiy-statistik, huquqiy va qiyosiy tahlil usullariga asoslanadi. Bu birlamchi so‘rov yoki tajriba emas; ochiq rasmiy statistika, davlat hujjatlari va xalqaro tashkilotlar hisobotlari o‘rganiladi. Shu sababli maqolada imtiyozli kreditlarning sababiy ta’siri qat’iy isbotlandi, degan da’vo qilinmaydi. Maqsad — mavjud dalillarni umumlashtirish va dasturlar natijadorligini baholash uchun amaliy metodologiya taklif qilish.

Manbalar: Markaziy bankning 2025-yil 1-yanvar va 2026-yil 1-yanvar holatidagi kredit turlari statistikasi; Jahon bankining 2025-yil dekabrida e’lon qilingan MSME moliyalashtirish tahlili; LexUZ’dagi PF-193, PQ-312 va VMQ-373 hujjatlari; Osiyo taraqqiyot bankining 2019 va 2025-yilgi materiallari.

O‘sish sur’ati quyidagicha hisoblanadi: (joriy davr qiymati − bazaviy davr qiymati) / bazaviy davr qiymati × 100. Markaziy bank jadvalidagi foizlar rasmiy manbaga muvofiq keltiriladi. Imtiyozli kredit samaradorligi qo‘shimcha ish o‘rinlari, tushum va unumdorlik o‘sishi, korxonaning 2–3 yil davomida faoliyat yuritishi, kreditni o‘z vaqtida qaytarish, soliq tushumlari va bir ish o‘rni uchun ketgan davlat ko‘magi qiymati bilan baholanishi taklif etiladi.

Cheklovlar: Markaziy bankning umumiy kredit statistikasi imtiyozli kreditlarni barcha holatlarda alohida ajratmaydi; Jahon banki ko‘rsatkichlari loyiha xabarida keltirilgan baholardir; 2026-yil yakuniy ma’lumotlari hali to‘liq bo‘lmasligi mumkin. Shu bois 2026-yil bo‘yicha 1-yanvar holatidagi bank statistikasi va 2025-yilda e’lon qilingan MSME baholari ishlatiladi.

4. NATIJALAR

4.1. Kichik biznesning iqtisodiyotdagi o‘rni va moliyalashtirish bo‘shlig‘i

Jahon bankining 2025-yilgi FINGROW loyihasi haqidagi xabarida O‘zbekiston MSMElarining iqtisodiy vazni ko‘rsatiladi: ular korxonalarning 90 foizidan ortig‘ini, bandlikning 75 foizini va YaIMning taxminan 55 foizini tashkil

etadi [4]. Shunga qaramay, kichik biznesning faqat 10 foizi va o‘rta biznesning 16 foizi kreditga kirish imkoniyati borligini bildirgan. Kredit talabi 13 mlrd dollar, moliyalashtirish bo‘shlig‘i esa 6 mlrd dollar atrofida baholangan.

Ko‘rsatkich	Jahon banki bahosi	Tahliliy ma’nosi
MSMElarning korxonalar ichidagi ulushi	90 foizdan ortiq	Kichik biznes iqtisodiyotning katta qismini tashkil qiladi
MSMElarning bandlikdagi ulushi	Taxminan 75%	Moliyalashtirish to‘siqlari bandlikka ta’sir qilishi mumkin
MSMElarning YaIMdagi ulushi	Taxminan 55%	Kredit siyosati ishlab chiqarish va xizmatlar o‘sishi bilan bog‘liq
Kreditga kirish imkoniyati bor kichik korxonalar	10%	Kichik biznes uchun moliyalashtirish cheklovi sezilarli
Kreditga kirish imkoniyati bor o‘rta korxonalar	16%	Korxona hajmi kattalashsa ham kredit muammosi saqlanadi
MSME kredit talabi	13 mlrd AQSh dollari	Moliyalashtirishga ehtiyoj katta
Taxminiy moliyalashtirish bo‘shlig‘i	6 mlrd AQSh dollari	Kredit taklifi va talab o‘rtasida tafovut bor

Manba: Jahon banki, 15.12.2025 [4]. Bu ko‘rsatkichlar 2025-yilda e’lon qilingan baholar bo‘lib, 2026-yilning alohida mustaqil o‘lchovi emas.

Jadvaldan ko‘rinadiki, muammo faqat kredit stavkasi balandligidan iborat emas. Ayrim korxonalarda bank hisobvarag‘i, rasmiy savdo izlari yoki kredit tarixi yetishmasligi mumkin. Shuning uchun imtiyozli kreditni kengaytirish bilan birga korxonalarni rasmiylashtirish, elektron to‘lovlar, buxgalteriya va moliyaviy rejalashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur.

4.2. Bank kreditlari dinamikasi: 2025–2026-yillar

Markaziy bankning “Information on the types of loans” jadvalida jami bank kreditlari 2025-yil 1-yanvarda 533 121 mlrd so‘m, 2026-yil 1-yanvarda 604 002 mlrd so‘m bo‘lgani ko‘rsatilgan. Tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlari 19 523 mlrd so‘mdan 40 474 mlrd so‘mga oshgan; rasmiy jadvalda o‘sish 107 foiz deb berilgan [8].

Kredit turi	01.01.2025 (mlrd so‘m)	01.01.2026 (mlrd so‘m)	O‘sish
Jami kreditlar	533 121	604 002	13%
Jismoniy shaxslarga	177 532	220 283	24%

kreditlar			
Yuridik shaxslarga kreditlar	355 589	383 720	8%
Tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlari	19 523	40 474	107%
Mikrokreditlar (jadvaldagi tegishli toifa)	17 111	14 680	−14%
Lizing va faktoring	2 767	3 842	39%

Manba: Markaziy bank, “Information on the types of loans”, 21.01.2026 [8].

Tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlarining 107 foiz o‘sishi diqqatga sazovor. Bu toifadagi moliyalashtirish hajmi sezilarli kengayganini ko‘rsatadi, ammo ushbu kreditlarning barchasi imtiyozli ekanini yoki qo‘shimcha ish o‘rinlari yaratganini isbotlamaydi. Buning uchun dasturlar kesimidagi ajratmalar, foiz stavkalari, qarz oluvchilar tarkibi va kreditdan keyingi natijalar kerak.

Jami kredit portfeli 13 foizga o‘sgan paytda tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlarining tezroq o‘sishi kreditlash tarkibida tadbirkorlikka yo‘naltirilgan moliyalashtirishning ahamiyati oshganini ko‘rsatishi mumkin. Mikrokreditlar qatoridagi 14 foizlik pasayish bunga zid emas: kredit toifalari turli maqsad va tasniflarga ega bo‘lishi mumkin. Shuning uchun har bir ko‘rsatkichni o‘z metodologiyasi doirasida talqin qilish lozim.

4.3. Imtiyozli kreditlarning huquqiy va tashkiliy mexanizmlari

O‘zbekistonda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash faqat kredit berishdan iborat emas. PF-193-son Farmon moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga, PQ-312-son qaror esa “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” dasturini rivojlantirishga qaratilgan [1; 2]. Oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasida kreditlarni yagona elektron platforma orqali rasmiylashtirish tartibi jarayonni raqamlashtirish va idoralararo ma’lumot almashinuvini yaxshilashga xizmat qiladi [3].

Mexanizm	Kutiladigan afzallik	E’tibor beriladigan xavf
Imtiyozli foiz yoki foizni qoplash	Qarz xizmatiga xarajat kamayadi	Loyiha samarasiz bo‘lsa, arzon kredit ham zarar keltiradi

Davlat kafolati yoki garov talabini yengillashtirish	Garovi kam, lekin istiqbolli biznesga imkoniyat	Kredit qaytmasligi xavfi
Elektron platforma va monitoring	Jarayon shaffofligi yaxshilanadi	Raqamli savodxonligi pastlar chetda qolishi mumkin
Biznes-maslahat va savodxonlik	Mablag‘dan maqsadli foydalanish ehtimoli ortadi	Natija o‘lchanmasa, samara noaniq qoladi
Kreditdan tashqari xususiy kapital	Yuqori o‘sish salohiyatli biznesga muqobil mablag‘	Baholash va investor himoyasi muammolari

Manba: [1]–[6] asosida muallif tahlili.

Imtiyozli kredit samarali bo‘lishi uchun uning turi korxona ehtiyojiga mos kelishi kerak. Aylanma mablag‘ uchun qisqa muddatli kredit bilan uskuna sotib olish uchun uzoq muddatli investitsiya krediti shartlari bir xil bo‘lmasligi lozim. Yangi biznes uchun kreditdan oldin bozor tahlili va biznes-reja bo‘yicha maslahat, kreditdan keyin esa mablag‘ning maqsadli ishlatilishi va pul oqimi monitoringi zarur.

4.4. Iqtisodiy samaradorlikni o‘lchash modeli

Kredit dasturining samaradorligi ajratilgan mablag‘ yoki arizalar soni bilan baholansa, davlat resurslarining haqiqiy natijasi to‘liq ko‘rinmaydi. 100 ta korxonaga kredit berilishi mumkin, ammo ular faoliyatini davom ettirmasa yoki ish o‘rinlari yaratmasa, dastur natijasi kutilganidan past bo‘ladi. Shu sababli samaradorlikni moliyaviy natija, korxona natijasi va ijtimoiy-iqtisodiy natija darajalarida baholash taklif etiladi.

Daraja	Indikatorlar	O‘lchash / talqin
Moliyaviy	Kredit qaytimi, kechikkan qarz, subsidiya qiymati	Kredit portfeli va dastur xarajatlari hisobotlari
Korxona	Tushum, foyda, mehnat unumdorligi, 2–3 yillik yashovchanlik	Kreditdan oldingi va keyingi natijalar
Bandlik	Yaratilgan va saqlab qolingan rasmiy ish o‘rinlari	Korxona va bandlik ma’lumotlarini solishtirish
Hududiy va ijtimoiy	Hudud, yoshlar, ayollar boshqaruvidagi bizneslar qamrovi	Guruhlar bo‘yicha qamrov va natija tafovuti
Qo‘shimcha ta’sir	Kreditsiz ham amalga oshishi mumkin bo‘lgan investitsiyadan farq	Taqqoslash guruhi yoki bosqichli baholash

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi; xalqaro moliyalashtirish yondashuvlari bilan uyg‘unlashtirildi [4–6].

Eng muhim tushuncha — qo‘shimcha natija. Kredit olgan korxona savdosi 20 foizga oshgani bu o‘sish aynan kredit tufayli bo‘lganini anglatmaydi; umumiy iqtisodiy o‘sish yoki mavsumiy talab ham ta’sir qilishi mumkin. Imkon bo‘lsa, o‘xshash xususiyatlarga ega kredit olmagan korxonalar bilan taqqoslash, kreditdan oldingi va keyingi davrni o‘rganish yoki dasturga bosqichma-bosqich kirgan guruhlarni tahlil qilish lozim.

4.5. Samaradorlikni oshirish bo‘yicha yechimlar

Birinchi yechim — kredit dasturlarini korxona hayotiy sikliga moslashtirish. Yangi biznesga kichik hajmli, bosqichma-bosqich ajratiladigan moliya va biznes-reja bo‘yicha maslahat kerak bo‘lishi mumkin. Faoliyatini kengaytirayotgan korxonaga esa uskuna, raqamlashtirish yoki eksportga tayyorlanish uchun uzoqroq muddatli investitsiya krediti zarur. Kredit summasi real pul oqimi va qaytarish imkoniyatiga mos bo‘lishi kerak.

Ikkinchi yechim — imtiyozli kreditlarni moliyaviy savodxonlik bilan bog‘lash. Tadbirkorga pul oqimi jadvali, tannarx, foyda marjasi, soliqlar, qarz to‘lovlari va zaxira mablag‘ini hisoblash ko‘nikmasi berilishi lozim. Kreditdan oldin qisqa diagnostika, kredit davomida maslahat va yakunda natija bahosi tashkil etilishi mumkin. O‘quv samarasi kechikkan qarz, daromad va biznesning davomiyligi orqali baholanishi maqsadga muvofiq.

Uchinchi yechim — garovga asoslangan yondashuvni to‘ldiruvchi kredit baholashni rivojlantirish. Qonuniy elektron hisob-fakturalar, savdo tushumlari, soliq hisobotlari va to‘lov tarixi kichik biznesning kredit qobiliyatini baholashga yordam berishi mumkin. Bunda ma’lumotlardan foydalanish qonuniyligi, maxfiylik va xatolarni tuzatish tartibi ta’minlanishi zarur.

To‘rtinchi yechim — davlat ko‘magini bozor moliyalashtirishidagi aniq kamchilik mavjud bo‘lgan holatlarga yo‘naltirish. Agar banklar kreditni bozor shartlarida ham berishga tayyor bo‘lsa, subsidiya qo‘shimcha natija yaratmasdan davlat xarajatini oshirishi mumkin. Shu sababli dastur mezonlarida

moliyalashtirishdan chetda qolgan guruhlar, yangi investitsiya, hududiy bandlik yoki eksport salohiyati kabi maqsadlar aniq belgilanishi kerak.

Beshinchi yechim — lizing, faktoring, davlat kafolati va xususiy kapital kabi instrumentlarni rivojlantirish. O‘sish salohiyati yuqori, lekin darhol qarz to‘lovlarini boshlay olmaydigan korxonalar uchun xususiy kapital mosroq bo‘lishi mumkin. FINGROW loyihasida kredit bilan birga xususiy kapitalga kirishni ham kengaytirish nazarda tutilgani shu jihatdan muhim [4].

Oltinchi yechim — ochiq va muntazam natijadorlik hisobotini joriy qilish. Har bir dastur bo‘yicha ajratilgan mablag‘, oluvchilar soni, korxonalarning faoliyatni davom ettirish darajasi, ish o‘rinlari, kredit qaytimi va bir ish o‘rni uchun ketgan subsidiya qiymati e’lon qilinishi lozim. Natijalar hududlar va korxona hajmi kesimida anonimlashtirilgan shaklda taqdim etilishi mumkin.

5. MUHOKAMA

Tahlil O‘zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlari 2025-yil boshidan 2026-yil boshigacha sezilarli oshganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Jahon banki 2025-yilda MSME kredit talabi va moliyalashtirish imkoniyatlari o‘rtasida katta tafovut mavjudligini qayd etgan [4; 8]. Bu ikki dalilni birgalikda ko‘rish kerak: kredit hajmining o‘sishi siyosat ko‘lamini ko‘rsatadi, ammo barcha muhtoj korxonalar moliyalashtirishga erishganini bildirmaydi.

Imtiyozli kreditlar iqtisodiy jihatdan asosli bo‘lishi uchun ularning foydasi davlat tomonidan qoplangan foiz, kafolat yoki boshqa xarajatdan yuqori bo‘lishi kerak. Foyda faqat tadbirkor daromadi bilan cheklanmaydi; qo‘shimcha ish o‘rinlari, rasmiy faoliyat, mahalliy ishlab chiqarish va hududiy iqtisodiy faollik ham natijaga kiradi. Ayni paytda talab mavjud bo‘lmagan loyihalarni uzoq muddat subsidiyalash resurslarni samaraliroq bizneslardan chalg‘itishi mumkin.

Davlat dasturlarida ikki xatardan qochish muhim. Birinchisi, haddan tashqari qattiq garov talabi sababli yaxshi loyihalar ham moliyasiz qolishi. Ikkinchisi, bozor talabi va pul oqimi yetarlicha tekshirilmagan holda kredit berilib, keyinchalik qarzdorlik muammosi yuzaga kelishi. Muvozanat ma’lumotlarga asoslangan

baholash, biznes-maslahat, mos kredit shartlari va shaffof monitoring orqali ta’minlanadi.

Maqolaning metodologik cheklovi — agregat bank statistikasi alohida imtiyozli dasturlarning sababiy natijasini aniqlashga yetarli emas. Kredit turlarining ta’riflari va dasturga kirish mezonlari farq qilishi mumkin. Shu sababli 107 foizlik o‘sishni bevosita davlat subsidiyasining muvaffaqiyati deb talqin qilish noto‘g‘ri. Keyingi bosqichda korxona darajasidagi anonim ma’lumotlar, kredit olgan va olmagan korxonalarni taqqoslash hamda 2–3 yillik kuzatuv zarur.

Xalqaro tajribadan kelib chiqadigan yana bir xulosa — moliyalashtirishning yagona turi barcha korxonalarga mos kelmaydi. Kichik savdo korxonasi uchun aylanma mablag‘, ishlab chiqaruvchi uchun uskuna lizingi, mavsumiy faoliyat uchun mos to‘lov jadvali, yuqori o‘sish salohiyatiga ega biznes uchun esa kapital investitsiyasi ma’qul bo‘lishi mumkin.

6. XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot kichik biznesni moliyalashtirish iqtisodiy rivojlanish va bandlik uchun strategik ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, MSMElar korxonalarning 90 foizidan ortig‘ini, bandlikning taxminan 75 foizini va YaIMning 55 foizini tashkil qiladi. Biroq kreditga kirish imkoniyati cheklangan va 2025-yilda moliyalashtirish bo‘shlig‘i 6 mlrd AQSh dollariga baholangan [4].

Markaziy bank statistikasi jami kredit portfeli 2025-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvargacha 533,121 trln so‘mdan 604,002 trln so‘mga oshganini ko‘rsatadi. Tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlari 19,523 trln so‘mdan 40,474 trln so‘mga yetib, 107 foiz o‘sgan [8]. Bu moliyalashtirish hajmi kengayganidan dalolat beradi, biroq imtiyozli kreditlarning yakuniy iqtisodiy ta’sirini aniqlash uchun korxonalar natijalari va kredit qaytimi haqida qo‘shimcha ma’lumot talab etiladi.

Asosiy xulosa: imtiyozli kreditlarning samaradorligi past foiz stavkasi yoki ajratilgan mablag‘ hajmi bilan emas, balki qo‘shimcha iqtisodiy natija bilan o‘lchanishi lozim. Kredit olgan korxonalar qancha yangi ish o‘rni yaratgani,

unumdorligi oshgani, faoliyatini davom ettirgani, soliq tushumiga hissa qo‘shgani va qarzni qaytargani muhim.

Amaliy takliflar

1. Har bir imtiyozli kredit dasturi uchun natijalar tizimini joriy etish: mablag‘ hajmidan tashqari ish o‘rinlari, korxona yashovchanligi, unumdorlik va kredit qaytimi ko‘rsatkichlarini e’lon qilish.

2. Kredit dasturlarini korxonaning bosqichi va pul oqimiga moslashtirish; yangi biznes, faol kichik korxona va eksportga tayyorlanayotgan korxonalar uchun turli yechimlar taklif etish.

3. Moliyaviy savodxonlik va biznes-maslahatni kredit dasturlariga integratsiya qilish; natijani kechikkan qarz, daromad va biznes davomiyligi orqali baholash.

4. Garov talabini to‘ldiruvchi, qonuniy elektron savdo va soliq ma’lumotlariga asoslangan kredit baholashni rivojlantirish; shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishni ta’minlash.

5. Imtiyozli resurslarni moliyalashtirishdan chetda qolgan, ammo iqtisodiy salohiyatga ega korxonalarga yo‘naltirish; davlat subsidiyasining qo‘shimcha ta’sirini muntazam tekshirish.

6. Kredit bilan bir qatorda lizing, faktoring, davlat kafolati va xususiy kapital kabi vositalarni rivojlantirish.

7. Keyingi tadqiqotlarda kredit olgan korxonalarni o‘xshash kredit olmagan korxonalar bilan taqqoslash, 2–3 yillik ma’lumotlardan foydalanish va kreditning sababiy ta’sirini baholash.

Umuman, imtiyozli kreditlar kichik biznesning moliyaviy cheklovlarini kamaytirishi mumkin. Biroq ular barqaror iqtisodiy natija berishi uchun kredit ajratish biznes-reja, moliyaviy savodxonlik, risklarni boshqarish va natijadorlik monitoringi bilan birga olib borilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-noyabrdagi PF-193-son Farmoni. “Kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. LexUZ.https://lex.uz/uz/actinfo/respondents/-7746045

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7-sentabrdagi PQ-312-son qarori. “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. LexUZ.https://lex.uz/uz/actinfo/respondents/-7746045

[3] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-iyuldagi 373-son qarori. Oilaviy tadbirkorlik dasturlari yagona elektron platformasi orqali kredit ajratish tartibi. LexUZ.https://lex.uz/uz/acts/-6101550

[4] World Bank. Improved Access to Finance to Help 7,000 Businesses in Uzbekistan Grow and Create Jobs. 15 December 2025.https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/12/15/improved-access-to-finance-to-help-7000-businesses-in-uzbekistan-grow-and-create-jobs

[5] Tadjibaeva, D. Small and Medium-Sized Enterprise Finance in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. ADBI Working Paper No. 997. Asian Development Bank Institute, 2019.https://www.adb.org/publications/small-medium-sized-enterprise-finance-uzbekistan-challenges-opportunities

[6] Asian Development Bank. Davr Bank Supporting Inclusive Access to Finance for Micro, Small, and Medium-Sized Enterprises Project: FAST Report. June 2025.https://www.adb.org/projects/documents/uzb-58423-001-fast

[7] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Statistics: Indicators of the Banking System.https://cbu.uz/en/statistics/

[8] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Information on the Types of Loans. Data as of 1 January 2025 and 1 January 2026. Published 21 January 2026.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/3326290/

[9] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Information on Total Loans and Total Deposits of Banking System by Regions as of 1 January 2026.https://cbu.uz/en/statistics/bankstats/3326291/

[10] OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard. OECD Publishing.https://www.oecd.org/cfe/smes/financing-smes-and-entrepreneurs.htm

[11] Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Maksimovic, V. Financial and Legal Constraints to Growth: Does Firm Size Matter? The Journal of Finance, 2005, 60(1), 137–177.https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2005.00727.x

[12] World Bank. Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance.https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance